

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAHSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAHSUS TA'LIM VAZIRLIGI
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ЖАҲОН ТАРИХИ КАФЕДРАСИ

ЖАҲОН ТАРИХИНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

МАВЗУСИДАГИ RESPUBLIKA MIQËСИДАГИ ОНЛАЙН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАН

МАТЕРИАЛЛАРИ

БУХОРО-2020

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ЖАҲОН ТАРИХИ КАФЕДРАСИ

**ЖАҲОН ТАРИХИНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

*мавзусидаги Республика миқёсидаги онлайн
илмий-амалий анжуман*

МАТЕРИАЛАРИ

БУХОРО – 2020

BUXORO VOHASIGA KO'CHIB KELGAN TURKMANLARNING OILA-NIKOH MUNOSABATLARI

To'rayev Anvar Ismoilovich

Bux DU "Jahon tarixi" kafedrasida o'qituvchisi.

“Oila” so’zi keng mazmunga ega bo’lib, o’z hayotini yaqin qondoshlari va ota-onasi bilan birgalikda yashovchi muqaddas o’choqni (ro’zg’or) anglatgan. Sharq oilasining boshida doim erkak (oqsoqol) bo’lgan. Boshqa musulmon xalqlari singari, oilaviy masalalarni hal qilishda, turkmanlar, avvalo, Odat va Shariat qonunlariga, shuningdek, oila an’analariga amal qilishgan.

Turkmanlar orasida “bitta farovonlik” - “baxtli oila”, “bitta otaning bolalari”- “bitta o’choqli oila” deb yuritilgan. Turkman oilalarda 3-4 avlod yashagan ota-onalar, bolalar va nevaralar va ularning barchasi bitta o’choqning vasiylari bo’lgan. O’choq bu birlik, ro’zg’or, katta oilada yashayotgan aka-uka, opa-singillarni bitta maqsad yo’lida birlashtirish, ota-onaning o’g’itlari hamda hayotiy tajribalarini o’rganish orqali yangi hayotga qadam qo’ymoq demakdir.

Buxoro vohasiga ko’chib kelgan turkmanlarda oilaviy hayotda shunday an’ana bo’lgan. Turkman yigitlari uylanib, yangi hayotga qadam qo’ygach, bir muncha vaqt o’tib otasining o’chog’idan (ro’zg’or) ajralib, o’z uyi, oilasi daromadini mustaqil ta’minlashga kirishgan. Oila boshlig’i – ota buning uchun o’g’liga yer, chorva mollari, dehqonchilik uchun zarur bo’lgan barcha narsalarni ulashgan. Turkmanlarda *öylenmek* (uylanmoq) so’zi “alohida uyga ega bo’lish”, “alohida xonadonni boshqarish” degan ma’noni anglatadi. Faqatgina ba’zi o’ziga to’q, boy turkman ayonlari ushbu an’anani buzgan holda, uylangan farzandini alohida yashashga ruxsat bermagan.

Hozirgi vaqtda o’rganishlar shuni ko’rsatadiki, Buxoro vohasida yashab kelayotgan turkman oilalarda bunday odat saqlanib qolmagan. Bugungi kunda ota-onasi bilan birga yashash eng kenja o’g’il zimmasiga to’g’ri keladi. Yoki voris ota-onaning ixtiyoridan kelib chiqadi. Bunda farzand ota-onasini hurmat-izzatini joyiga qo’ygani, oilani taminotini taminlab bilishi, kelinning qaynota-qaynonasiga mehribonligi va hokozolar inobatga olinadi.

Buxoro vohasida istiqomat qilib kelgan turkmanlar hayotida oila va bola tarbiyasi muqaddas bo'lib, ular o'z sulolasininig obro'sini, sha'nini ko'tarishga e'tibor qaratganlar. Bugungi kunga qadar oilada bolalar va ota-onalarning munosabatlari, kelinning o'rni, qo'shnilar bilan munosabatlar va boshqalarga katta ahamiyat beriladi. Bolalarni tarbiyalash bilan bog'liq bayramlar va marosimlar odat qonunlariga muvofiq o'tkaziladi. Oila boshlig'iga eng yaqin maslakdosh bolalarini tarbiyalagan, oilaviy urf-odatlar va urf-o'datlarni saqlagan va qo'llab-quvvatlagan, uyda qulaylik yaratgan rafiqa bo'lgan. Har doim turkman ayollari farzandi va nevaralarini tirishqoqlik bilan ishlashga, nochorlarga yordam qo'lini cho'zishga, jamiyat uchun foydali inson bo'lishga va yomon ishlarni qilmaslikka chaqirgan.

Turkmanlarda odat qonunlariga ko'ra bolalar ota-onasiga bo'ysunishlari, ularga itoat etishlari, ota-onalarini xafa qiladigan xatti-harakatlar qilmasliklari kerak. Agar bolalar o'zini tutish qoidalariga rioya qilmasa, ular ota-onalarini qishloqdoshlari orasida noqulay ahvolga solishadi deb yoshligidan farzandlarga uqtirib kelganlar. Turkman maqolida aytilishicha: "Otang yashar ekan, o'zingga nom qozon", "Oltin va kumush qadimgi emas, ota va onaning bahosi yo'q" deb bayon qilingan.

Antik davrda ham, hozirgi paytda ham to'y va u bilan bog'liq marosimlar turkmanlar hayotidagi eng muhim voqealardan biri hisoblanadi. To'y nafaqat har qanday turkman oilasida, balki umuman jamiyat hayotidagi eng muhim bayramlardan biridir. Turkman xonadonlarida to'y uchun undan ancha oldin va ko'pincha yillar davomida tayyorgarlik ko'rilgan. Zamonaviy to'y-marosimi uchta asosiy narsani o'z ichiga oladi: uylanish, nikoh va to'y, yangi turmush qurganlarni iqtisodiy mustaqillikka erishayotgani, oilali bo'lish ma'suliyati, ota-onasi bilan birga ayolini hurmot qilish va qadrlashi rasmiy ravishda yoshi keksa oqsoqollar tamonidan tushuntirib berilgan.

Turkmanlarda oila qurishda urug'-aymoqchilikka, qaysidir xalqqa mansubligiga e'tibor berilmagan. Buxoroda yashab kelgan arab, yahudiy, lo'li xalqlarida esa, oila qurish o'z millatdoshi yoki bir urug'dagi vakil bilan nikohlanishi odat tusiga kirgan. Turkman yigitini kimga uylanishi yoki qizning kimga turmushga berilishining ular uchun farqi bo'lmagan. O'ziga to'q, boy-badavlat turkmanlarning ko'p ayollari bo'lgan, lekin ko'pgina hollarda ikkita ayolga egalik qilganlar. Qalin to'lash urf bo'lgan. Bu qalinni

chorva yoki bug'doy bilan to'laganlar. Uning qiymatini pulga chaqqanda 40 rubldan 500 rublgacha va undan ko'proqni tashkil qilgan. Olib borgan dala tadqiqotlarimizda ham shunga guvoh bo'ldikki, Mohixosa va Galaosiyoda yashab kelayotgan turkman oilalarda qalin pulini kelinning onasi yoki otasi olgan. Qalinsiz nikoh faqat eng yaqin do'stlar o'rtasida tuzilgan. Uylangan yigit o'z ota uyidan butunlay chiqib, alohida yashashni ma'qul deb bilgan. Shunday ham bo'lganki, ajralib chiqqan o'g'il o'z chodiri bo'lishiga qaramay, oilasi bilan o'z otasining uyida tushlik va kechki ovqatni birgalikda qilishgan, ya'ni umumiy qozondan ovqatlanishgan. Oiladagi turli bahslar, kelishmovchiliklar, er-xotin o'rtasidagi mojarolar, meros masalasi qozilar ishtirokisiz o'zaro hal qilingan. Turkmanlarning qoziga shikoyat bilan borishi kamdan-kam hollarda yuz bergan. Buxoroga ko'chib kelgan turkman ayollari yuzlarini yopib yurmaganlar. Ayollarning ko'p vaqti dalalarda dehqonchilik, uyda esa uy hunarmandchiligi ishlari bilan band bo'lib, oilaga daromad keltirish, ro'zg'orni kam-ko'stini to'ldirishda turmush o'rtoqlariga yordam berib kelganlar.

Demak, o'rganilgan manbalar va dala tadqiqotlarining tahlili shuni ko'rsatadiki, Buxoro vohasidagi turkmanlar o'tmishda va bugungi kunda oilasini farovonligini o'ylab tinch-totuv yashab kelganlar. Turkmanlarda boshqa xalqlarga nisbatan farzand tarbiyalashga e'tiborliroq bo'lganliklari uchun yaxshi muhitda tarbiyalangan yigit va qizlar turmush qurganlaridan so'ng ajralishlar kam bo'lgan. Hazirgacha oila-nikoh marosimlarda turkman xalqiga xos urf-odatlar saqlanib qolmoqda. Masalan, kelinning onasi tamonidan sut pulini olinishi yoki qalin pulini olish, yigit tamonidan qizni olib qoshish, sovchi sifatida dastlab erkaklar yigitni otasi, amakisi, yoki qishloqni obro'yli kishilari yuborilganini ko'rishimiz mumkin.

АДАБИЁТЛАР:

1. Тишков В.А. “Туркмены” М. “Наука” -2016. -с 294.
2. Мухамметбердиев К.Б., Оразгылыжов Я. “Туркменистанын тарыхындан материаллар”. Ашгабат-1997. -Б 12.
3. Жуманазар Қурбоний. “Туркман халқ донишмандлиги”-Т.: “Ўзбекистон”. 2018. –Б 154.
4. Русский Туркестань сборник. М. 1872.-с. 108.

Файзуллаева М.Ҳ. Антропология оламида инсон ва таом	59
Орзиев М.З. Туркистон ва Бухорода Эрон матбуотининг тарқалиши (XX аср бошлари).....	63
Джураев Ҳ. Х. Араб ёзувидаги нодир қўлёзма манбаларни моддий-техник маълумотларига қараб таҳлил этишнинг долзарблиги	68
То'райева Г. В. O'rta osiyoning moddiy madaniyati va san'ati tarixini o'rgangan arxeologik ekspeditsiyalar	72
То'раев А. И. Buxoro vohasiga ko'chib kelgan turkmanlarning oila-nikoh munosabatlari.....	75
Ахматов А. Ўзбек матбуотида иккинчи жаҳон урушининг ёритилиши	78
Маҳаммадиева С. Марказий осиёнинг ўрта асрларда аҳолиси ва этник таркибининг ўрганилиши.....	81
Tilavova Sh.S. Amir Shohmurod faoliyati davrida Buxoro amirligida ijtimoiy- iqtisodiy va siyosiy hayot.....	87
Раджабов О. XIX аср Британия тарихшунослигида “Катта ўйин” масаласи ва либерал тарихшунослик	92
Sharipov U.O. Qayumov T.T. Jahon tarixi fani mavzularini o'tishda innovatsiya (Ilmiy tadqiqot yangilik)larni joriy etishning amaliy ahamiyati	97
Хомиджонова М. Некоторые суждения о возникновении науки антропологии	101
2-ШЎЪБА ЖАҲОН ЦИВИЛИЗАЦИЯСИ ВА МАРКАЗИЙ ОСИЁ: ТАРИХ ВА ҲОЗИРГИ ЗАМОН	
Иноятов С. Жаҳоний шуҳрат соҳиби: шоир, матбуотчи, табиб ва жаҳонгашта сайёҳ.....	109
Jaimee K. Who are the shaybanids?	114
Рашидов О.Р. Маҳмуд Аз-Замахшарий илмий меросининг жаҳон тамаддунига қўшган ҳиссаси	121